

Cmentarz żydowski (kirkut) istniał w Węgrowie już w XVII w. Wśród nagrobków, obok prostych polnych kamieni z napisami, stały liczne macewy, niektóre bogato rzeźbione i polichromowane. Także Żydzi z Warszawy korzystali z węgrowskiego cmentarza do czasu założenia kirkutu na Bródnie w 1780 r.

W czasie II wojny Niemcy dokonywali na cmentarzu masowych zbrodni rozstrzelując ludność żydowską. W 1943-44 r. okupanci zlikwidowali zbiorowe mogiły paląc zabierane z nich zwłoki na terenie obozu zwanego „małą Treblinką” na węgrowskich Piaskach. Wracamy obok fabryki BOMET do ulicy Przemysłowej, następnie skręcając za budynkiem Sądu i Prokuratury Rejonowej w lewo w ul. Podlaską, którą idziemy prosto do skrzyżowania z ul. Stefana Żeromskiego, mijając po prawej Hotel „EVEREST”.

Po dojściu do ul. Stefana Żeromskiego obok parkingu marketu przechodzimy po pasach na jej drugą stronę i zachowując kierunek marszu wchodzimy w ul. Polną. Na Polnej przy Zakładzie Rozdzielni Wysokiego Napięcia skręcamy w prawo w ulicę Henryka Wieniawskiego, a następnie, za blokiem mieszkaniowym, skręcamy w pierwszą przecnicę w lewo wchodząc w ulicę Ewangelicką. U jej końca rysuje się masyw drzew otaczających drewniany kościółek kryty wysokim dachem z gontu. /km szlaku -3,2/. W przeszłości kościół był świątynią parafialną ewangelików i to nie tylko dla Węgrowa. Do 1780 r., czyli do czasu ukończenia budowy kościoła ewangelicko-augsburskiego w Warszawie, przyjeżdżali do kościoła w mieście nad Liwcem protestanci ze stolicy.

Pierwszą świątynię zbudował w tym miejscu w 1634 r. hetman Krzysztof Radziwiłł. Drewniany kościół spłonął w 1678 r. podpalony jakoby przez mnichów z zakonu reformatów.

Według legendy został skonstruowany w 1679 r. w ciągu jednej doby, aby spełnić wymagania niechętnego ewangelikom biskupa łuckiego kontrolującego budowę świątyń na terenie diecezji.

Kościół modrzewiowy, budowany na zrąb, nakryty dwuspadowym dachem gontowym z wieżyczką sygnaturki na szczycie.

Miejsce to jest jednym z bardziej nastrojowych zakątków Węgrowa: pociemniały ze starości kościółek otaczają kamienne płyty nagrobków i żelazne krzyże ocienione drzewami i krzewami stwarzającymi nastrój tajemniczego ogrodu. Najstarsze nagrobki z XVII w. przypominają o Szkotach, dla których w 1650 r. założył dzielnicę właściciel Węgrowa książę Bogusław Radziwiłł.

Warto obejrzeć ich nagrobki: burmistrza Archebalda Campbella z herbem klanu Campbell i symbolami Vanitas: świecą, klepsydrą i trupa czaszka z 1692 r.; Anny Henderson z 1696 r.; 2 płyty kamienne rodziny Hueys; obelisk Marskich z epitafium Edwarda Marskiego poległego 3 II 1863 r. pod Węgrowem; pomniki rodzin Fruboes, Klemm, Szulc czy pastora Karola Tetfejlera, budowniczego świątyni murowanej.

Opuściwszy cmentarz idziemy prosto przekraczając skrzyżowanie ulicy Ewangelickiej z Wieniawskiego. Dochodzimy do prostopadłej ulicy – Narutowicza, przy której widzimy po prawej kościół parafialny ewangelicko-augsburski z 1838 r., a w głębi za nim dawna plebania ufundowana w 1763 r. przez bankiera królewskiego Piotra Fergussona Teppera, obecnie Ewangelicki Dom Opieki „Sarepta”. Klasycystyczny kościół pw. Świętej Trójcy jest salowy, o płytkim prezbiterium z drewnianym otazem z figurami św. Piotra i św. Pawła i obrazem Chrystusa w Ogrójcu z 1860 r. W kościele znajduje się także zabytkowa chrzcielnica oraz organy z projektem o klasycystycznej ornamentyce, jedne z cenniejszych zabytków w tej kategorii w Polsce i./ km szlaku – 3,5/.

Teraz zmierzamy w stronę Rynku Mariackiego. Przechadzka intrygująca, bo cofamy się jakby w czasie. Drewniane obszerne domy z brukowanymi chodnikami, skryte w cieniu starych lip, pamiętają czasy, gdy ulica nazywała się Niemiecką i była zamieszkała niemal wyłącznie przez ewangelików. Ta najlepiej zachowana stara uliczka daje wyobrażenie o wyglądzie przedwojennego Węgrowa. Spacer kończymy przejściem przez ul. Gdańską. Wychodzimy niemal wprost na tzw. „Dom Lipki”.

Późnorennesansowy w formie parterowy budynek z wysokim dachem tradycyjnie utożsamiany jest z siedzibą drukarni założonej przez arian, czyli braci polskich dominujących w Węgrowie w latach 1563-1593 r. Obecnie mieści Punkt Informacji Turystycznej i Urząd Stanu Cywilnego / km szlaku - 3,8/.

Stąd już tylko mały krok do Rynku Mariackiego, miejsca imprez kulturalnych i spotkań mieszkańców Węgrowa. Od 600 lat jest centrum życia miejskiego, przy którym ulokowały się jego *wizytówki*: bazylika mniejsza i Dom Gdański. Tutaj także mieści się Urząd Miejski, banki, sklepy i restauracje. Rynek Mariacki został zrewitalizowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego w latach 2007-2013 i nabrał charakter najbardziej reprezentacyjnego miejsca w Węgrowie.

Ostatnim obiektem na szlaku jest odrestaurowany w ramach RPO malowniczy dwór miejski, tzw. Dom Gdański / km szlaku 3,9 /. W XVI-XVIII w. ośrodek handlu międzynarodowego prowadzonego przez osiedlonych w Węgrowie kupców gdańskich, wnoszących w atmosferę miasta powiew wielkiego świata.

Obecnie Dom Gdański jest siedzibą Miejskiej Biblioteki Publicznej, która posiada bogato wyposażony Gabinet Zbiorów Regionalnych oraz interesujące Muzeum Tkaniny Podlaskiej prezentujące sztukę ludową z okolic Węgrowa. W piwnicach znajduje się galeria wystaw czasowych. Specjalną atrakcją jest zwiedzenie Gabinetu Mistrza Twardowskiego poświęconego słynnemu magowi.

Tu kończy się Szlak Wielokulturowy w Węgrowie.

Odwiedzając atrakcje turystyczne na szlakach: wielokulturowym, Mistrza Jana Twardowskiego i rowerowym Natura możesz wziąć udział w konkursie sms **Bonus za zwiedzanie**.

Jeśli odpowiesz prawidłowo na 5 pytań otrzymasz kod rabatowy do wykorzystania w jednym z Punktów Partnerskich Programu. Więcej informacji na www.wegrowliwiec.pl

Koszt wysłania SMS wg stawki operatora sieci komórkowej.

Tekst: R.Postek, Foto: M.Rząca, M.Jagodziński, R.Postek, archiwum UM, Opracowanie: Wydział Spraw Społecznych Urzędu Miejskiego w Węgrowie

- PRZEBIEG SZLAKU**
- 1 Rynek Mariacki
 - 2 Bazylika Mniejsza
 - 3 Zespół Poreformacki
 - 4 Kościół Ewangelicki
 - 5 Cmentarz Ewangelicki
 - 6 Dom Rabina Morgensterna
 - 7 Drukarnia Ariańska
 - 8 Pomnik Lapidarium
 - 9 Pomnik Angela Rosenblata i Tablica Upamiętniająca Węgrowskich Żydów
 - 10 Dom Gdański

Węgrów...
daj się oczarować

Szlak wielokulturowy

Szlak polecamy wszystkim miłośnikom historii, a szczególnie osobom zainteresowanym zabytkami i dziedzictwem kulturowym Węgrowa

www.wegrowliwiec.pl

SZLAK WIELOKULTUROWY

długość szlaku ok. 3,9 km

Początek - Parking dla autobusów przy ul. Kołłątaja - ul. Kościuszki – ul. Rynek Mariacki – ul. Strażacka – ul. Zwycięstwa – ul. Przemysłowa – ul. Berka Joselewicza – ul. Przemysłowa – ul. Podlaska – ul. Polna – ul. Wieniawskiego – ul. Ewangelicka – ul. Gabriela Narutowicza – ul. Gdańska – ul. Rynek Mariacki – koniec szlaku.

Zaczynamy na ulicy Hugo Kołłątaja na przystanku i parkingu dla autobusów. Obok parkingu toaleta przystosowana także dla osób niepełnosprawnych. Idziemy w kierunku bazyliki, aby po chwili dojść do skrzyżowania z ulicą Tadeusza Kościuszki, gdzie skręcamy w lewo. Idziemy mijając drewniane domy, jakie przed II wojną światową stanowiły większość zabudowy miasta.

Po 150 m dochodzimy do muru z czerwonej cegły z XVIII wieku otaczającego dawniej posiadłości ziemskie zakonu opców reformatów. Przy wejściu do parku Pomnik Armii Krajowej upamiętniający także wyzwolenie Węgrowa 8 sierpnia 1944 r. przez oddział AK dowodzony przez mjr. Zygmunta Maciejewskiego „Wolski” (proj. W. Ratajski). Dalej, na ceglanych słupie w wejściu do parku znak Polski Walczącej-podziemia niepodległościowego, a przede wszystkim AK. Powstał on z połączenia litery P-Polska i kotwicy-symbolu nadziei, odczytywanej także jako W, razem: Polska Walcząca. Znak zaprojektowała w 1942 r. dwudziestodwuletnia harcerka Anna Smoleńska, ps. „Hanka”.

Poprzez przerwę w murze widoczna jest potężna bryła zespołu klasztornego: dwukondygnacyjne zabudowania klasztorne kryte wysokim dachem, zespolone z lekkim i wysmukłym kościołem barokowym.

Kontynuując przyjemny spacer szeroką aleją lipową dochodzimy do barokowej bramy klasztornej. Kolejną bramę z furtą do kościoła zdobi umieszczony w tympanonie herb zakonu franciszkanów, z których wywodzili się reformaci: ramię Chrystusa połączone krzyżem z ramieniem świętego Franciszka.

Na prawo od bramy namalowana na murze kotwica PW oraz zatarty przez czas napis OKTOBER. Napis, wykonany w październiku 1942 r. przez oddział Armii Krajowej Obwodu „Smola”, przypominał o klęskach armii niemieckiej w październiku (niem. Oktober) 1918 r. zakończonych kapitulacją Niemiec w czasie I wojny światowej. Działania te miały osłabiać ducha bojowego żołnierzy hitlerowskich. Jest to jeden z ostatnich zachowanych w Polsce napisów ulicznych z okresu II wojny światowej.

Przy skrzyżowaniu alei lipowej z ul. Kowalską (z zachowaną nawierzchnią brukową), stylowa pompa warszawskiej firmy Troetzer & Co-unikalny zabytek techniczny z przełomu XIX/XX w.

Za bramą dziedzińca kościelny z kamienną figurą Matki Boskiej z 1859 r. Wokół dziedzińca mur z kapliczkami Męki Pańskiej z drewnianymi rzeźbami L. Boruty z Drohiczyzna (1978 r.). Barokową fasadę wzorowaną na kościele sakramentek z Warszawy ozdabiają kamienne posągi św. Franciszka z Asyżu (po lewej) i św. Piotra z Alkantary (po prawej). Fronton wieńczy figura Chrystusa-Serafina. Nad wejściem głównym tablica erekcyjna z szarego piaskowca w formie sfaldowanej draperii z 1706 r. Nad kościołem góruje wieżyczka sygnaturki ozdobiona złożonymi krukami z herbu fundatora.

Kościół jest jednonawowy, z transeptem. Wnętrze kościoła zachowało wystrój regularnej świątyni reformackiej z przewagą brązów i bieli w kolorystyce.

Wielki ołtarz główny został skopiowany z ołtarza Alessandra Algardiego w kościele S. Nicola da Tolentino w Rzymie.

Surowa i monumentalna nastawa ołtarza kontrastuje z błękitno - złocistym tabernakulum w formie fasady kościoła podkreślającym wartość relikwii umieszczonych w oszklonych niszach; ich autentyczność potwierdzają pieczęcie papieskie. W ołtarzu wspaniała rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego dłuta Andreasa Schlütera z ok. 1690 r. Fresk Michała Anioła Palloniego z ok. 1710 r. w kopule przedstawia świętych adorujących Matkę Boską i Trójcę Świętą (Kościół Triumfujący).

Poniżej, w trójkątnych żaglach artysta przedstawił „Stworzenie Świata”, „Wypędzenie Adama i Ewy z Raju”, „Nadanie X Przykazań”, „Chrzest Chrystusa”.

W ołtarzach bocznych obrazy pędzla Szymona Czechowicza, Jana Niezabitowskiego i Józefata Łukaszewicza z XVIII-XIX w. W mniejszych kopułkach kaplic bocznych freski Sebastiana Ecksteina (Śmierć św. Piotra z Alkantary, Uczta u Szymona, Zaślubiny NMP i św. Józefa) z poł. XVIII w. oraz Palloniego (Apoteoza św. Antoniego Padewskiego, 1711-12?).

W prawym ramieniu transeptu znajduje się doskonały artystycznie nagrobek fundatora kościoła Jana Dobrogosta Krasińskiego projektu prawdopodobnie Tylmana Van Gameren, zrealizowany (ok. 1703-1706) przez wybitnych artystów: Andreasa Mackensena II (złotnictwo), Michaela Wittwercka (tablica brązowa) i Mistrza Kaplicy Kotowskich (stiuki). W krużgankach klasztoru nieznanemu malarzowi wykonał w poł. XVIII w. szereg wizerunków świętych reformackich.

Po zwiedzeniu klasztoru wracamy tą samą drogą. Po lewej stronie ul. Kościuszki zespół budynków Szkoły Podstawowej im. Jana Pawła II ozdobiony portretem Papieża- Polaka. W szkole znajduje się izba pamięci poświęcona patronowi.

Nieco dalej widoczny wylot ulicy Kilińskiego. Jest to jedna z ostatnich ulic zachowujących nastroj dawnego Węgrowa, zabudowana stuletnimi drewnianymi domami.

Po przejściu skrzyżowania z ul. Hugona Kołłątaja, idąc dalej prosto dochodzimy do muru otaczającego bazylikę, najstarszy kościół węgrowski.

0,9 km szlaku – Bazylika Mniejsza pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Akt erekcyjny kościoła pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP, Świętych Apostołów Piotra, Pawła i Andrzeja oraz św. Katarzyny Męczennicy i Dziewicy wystawił w roku 1414 właściciel Węgrowa wojewoda mazowiecki Piotr Pilik (Pilikowicz).

Kolejny kościół powstał w XVI w. Była to wielka murowana świątynia w układzie bazylikowym (nawa główna wyższa od bocznych) o charakterze obronnym, o czym świadczą zachowane wieżyczki ze strzelnicami.

Podczas wojny północnej spalili ją Szwedzi - 13.04.1703 r. Dzięki hojności właściciela miasta Jana Dobrogosta Krasińskiego kościół został odbudowany w latach 1703-1707, o czym informuje tekst z tablicy nad wejściem głównym.

Harmonijna architektura świątyni ma cechy baroku północnego opartego na wzorach palladiańskich, reprezentowanego w Polsce przez Tylmana van Gameren. Kościół wyróżnia się wielkością: wraz z 2 dzwoniczami zajmuje całą wschodnią pierzeję rynku. Nietypowym dodatkiem są dwie wieżyczki oraz uskokowe skarpy pozostałe z kościoła gotyckiego. Projekt kościoła stworzył zapewne Jan Reisner wspólnie z Carlo Ceronim, przypisuje się go także van Gamerenowi.

Na wystrój świątyni składa się zespół 9 fresków-ołtarzy namalowanych iluzjonistycznie przez Michała Anioła Palloniego (1707-1708), liczne obrazy z odznaczającym się niesamowitym nastrojem „Tańcem Śmierci” i dwoma dziełami Szymona Czechowicza na czele; ołtarze, konfesjonały i stalle oraz chrzcielnica z czarnego marmuru z I poł. XVIII w., portrety epitafijne: Jana Reinsnera z 1713 r. i Heleny z Rybczyńskich Joungi (Young ??) z 1715 r. oraz 2 majestatyczne portrety z 1712 r.: Jana Dobrogosta Krasińskiego, fundatora i biskupa łuckiego Aleksandra Wyhowskiego, konsekrateura bazyliki.

Zakrystia stanowi małe muzeum z oryginalną boazerią, galerią portretów, a przede wszystkim ze słynnym na całą Polskę Zwierciadłem Mistrza Twardowskiego z XVI w., którego Twardowski do magicznych sztuczek używał lecz na chwałę bożą obrócone jest jak głosi napis na ramie zwierciadła.

Galeria portretów sarmackich składa się z wizerunków dobrodziejów i zwierzchników instytutu księży komunistów, którzy zarządzali kościołem w latach 1711-1839. Obok fundatora kościoła i jego syna Stanisława oraz ich małżonek rozpoznać można wizerunki hetmana Jana Klemensa Branickiego, Aleksandra Wyhowskiego oraz innych biskupów łuckich; Hieronima Floriana Radziwiła, papieży Benedykta XIII i Klemensa XIII oraz duchownych związanych z węgrowskim zgromadzeniem księży komunistów.

Wychodząc z bazyliki skręcamy w lewo. Kierując się na południe przechodzimy przez skrzyżowanie z ul. Kościelną i wchodzimy na ul. Strażacką. Po lewej otwiera się perspektywa ulicy Kościelnej. Jest to najbardziej „barokowy” fragment miasta. Uliczka swój unikalny klimat zawdzięcza jednolitej stylowo zabudowie zachowanej od XVIII w. Południową stroną zajmuje dawne kolegium księży komunistów, skasowane w 1833 r. przez Rosjan za pomoc powstańcom listopadowym. Na ścianie tablica upamiętniająca „żołnierzy wyklętych” – patriotów więzionych w tym budynku przez komunistyczny Urząd Bezpieczeństwa w latach 1944-56. Na dziedzińcu za bramą malownicza plebania zbudowana w XX-leciu międzywojennym w modnym wówczas stylu dworskowym. Po przeciwnej stronie ulicy kościelnej furtka do bazyliki ozdobiona rzeźbami z II poł. XVII w. przedstawiającymi Herkulesa i Dianę.

Idziemy dalej ul. Strażacką.

Przy remizie Państwowej Straży Pożarnej skręcamy w prawo w ulicę Zwycięstwa, po drugiej stronie skrzyżowania, duży gmach Węgrowskiego Ośrodka Kultury.

/ km szlaku – 1,2 /. Po kilkudziesięciu metrach dochodzimy do Domu Rabina. W tym okazałym drewnianym domu z oszkloną werandą i balkonem mieszkał ostatni rabin węgrowski Jakow Mendel Morgenstern zamordowany przez żołnierzy niemieckich 23.09.1939 r. Rabin pełnił funkcje kapłańskie i zarządzał gminą żydowską. Odpowiadał za sprawy religijne, synagogę i szkołę. Rabinami byli ludzie wykształceni, głęboko szanowani jako nauczyciele, sędziowie i przewodnicy duchowi społeczności żydowskiej.

Idąc dalej ul. Zwycięstwa przechodzimy przez skrzyżowanie z ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Przy skrzyżowaniu widzimy budynek Komendy Powiatowej Policji Państwowej z tablicą poświęconą policjantom z powiatu węgrowskiego więzionym i zamordowanym przez sowieckie NKWD w 1940 r. w Ostaszkuwie, pochowanym w zbiorowych mogiłach w Miednoje.

Idąc na zachód ulicą Zwycięstwa dochodzimy do pasów na ul. Nowej, skręcamy w lewo idąc dalej ul. Przemysłową, przed nami pojawia się skwer z głazem narzutowym na postumencie /km szlaku -1,5 /. To pomnik Angela Rosenblata /1902-1984/ urodzonego w Węgrowie wybitnego badacza Ameryki Łacińskiej. Poniżej kamienna tablica z Gwiazdami Dawida i tekstami w trzech językach ku czci 8000 Żydów z Węgrowa i okolic wymordowanych przez Niemców w czasie II wojny światowej w obozie śmierci w Treblince oraz w węgrowskim getcie.

Niedaleko pomnika znajdowało się centrum dzielnicy żydowskiej z dwiema synagogami zniszczonymi przez Niemców wraz całą dzielnicą w latach 1942-43.

Idziemy dalej ul. Przemysłową w kierunku południowym, następnie skręcamy ponownie ku zachodowi. Po ok. 150 m, przy budynku firmy ADDIT skręcamy w lewo w ulicę Berka Joselewicza. Na końcu ulicy / km szlaku – 2,1 / znajduje się pomnik w formie lapidarium (proj. Wiesław Ratajski) odsłonięty w 1982 r., w 40. rocznicę likwidacji getta w Węgrowie na miejscu zniszczonego cmentarza. Składa się z ok. 400 nagrobków: kamieni nagrobnych i macew, a jego centralny akcent stanowią stylizowane tablice Dziesięciu Przykazań z napisami w języku polskim i hebrajskim upamiętniającymi eksterminowanych przez Niemców w czasie II wojny światowej żydowskich mieszkańców Węgrowa.

